

1.01
Prejeto 21. 9. 2004

UDK 930(497.6)"1991/2003"

Husnija Kamberović*

Stanje historiografije u Bosni i Hercegovini

SAŽETAK

U ovome radu se zastupa teza da je sve do najnovijega vremena teško govoriti o bosanskohercegovačkoj historiografiji kao jednom metodološkom sistemu, nego je više riječ o historiografskim djelima koja su ovdje nastajala, a koja su, dobrim dijelom, tematski i metodološki pripadala susjednim historiografskim pravcima i "školama". Analiziraju se najznačajnija historiografska djela nastala u BiH u vremenu od 1991. do 2003. godine. (knjige Mustafe Imamovića, Mehmedalije Bojića, Dževada Juzbašića, Envera Radžića, Iljasa Hadžibegovića, Husnije Kamberovića, Srećka Džaje) i ukazuje na njihovu ulogu u razvoju historijske nauke u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: historiografija, Bosna i Hercegovina

IZVLEČEK

STANJE ZGODOVINOPISJA V BOSNI IN HERCEGOVINI

Avtor v svojem delu zagovarja tezo, da bi, razen v najnovjšem času, težko govorili o bosensko-hercegovskem zgodovinopisju kot nekem metodološkem sistemu, ampak da gre bolj za zgodovinopisna dela, ki so sicer nastajala tukaj, a so povečini tematsko in metodološko pripadala sosednjim zgodovinopisnim usmeritvam in "šolam". Analizira najpomembnejša zgodovinopisna del, ki so v BiH nastala v času med 1991. in 2003. letom (knjige Mustafe Imamovića, Mehmedalije Bojića, Dževada Juzbašića, Envera Radžića, Iljasa Hadžibegovića, Husnije Kamberovića in Srećka Džaje), in označuje njihovo vlogo v razvoju zgodovinske vede v Bosni in Hercegovini.

Ključne besede: zgodovinopisje, Bosna in Hercegovina

ABSTRACT

THE STATE OF HISTORIOGRAPHY IN BOSNIA HERZEGOVINA

In his paper, the author supports the thesis that, except very recently, it is very difficult to speak of Bosnian-Herzegovian historiography as a methodological system, but rather as a collection of historiographic works, most of which, although written there, thematically and methodologically belong to neighbouring historiographic orientations and "schools". He analyses the most important historiographic works which were written in Bosnia Herzegovina between 1991 and 2003 (the books by Mustafa Imamović, Mehmedalija Bojić,

---

* Dr., znanstveni saradnik, Institut za istoriju, BiH-71000 Sarajevo, Alipašina 9, www.iis.unsa.ba; e-mail: husnijak@bih.net.ba

Dževad Juzbašić, Enver Radžić, Ilija Hadžibegović, Husnija Kamberović and Srećko Džaja) and denotes their role in the development of historiography as a science in Bosnia Herzegovina.

Key words: historiography, Bosnia Herzegovina

Posljednjih nekoliko godina u nekoliko navrata se raspravljalo o stanju historiografije u Bosni i Hercegovini, bilo na naučnim skupovima, bilo u okviru širih istraživačkih projekata posvećenih stanju historiografije na prostorima Jugoistočne Evrope. Prvo je Institut za istoriju u Sarajevu povodom 40. godina rada, u suorganizatorstvu sa Hrvatskim institutom za povijest iz Zagreba, 4. i 5. novembra 1999. organizirao međunarodni znanstveni skup pod nazivom *Historiografija o Bosni i Hercegovini 1980.-1998.*¹ Bio je to svjetski nastavak savjetovanja održanog 11. i 12. februara 1982. godine.² Nakon toga je Odbor za istorijske nauke ANUBiH 30. oktobra 2001. organizirao naučni skup o razvoju i dostignućima historiografije u BiH od 1990. do 2000. godine.³ Otprilike u isto vrijeme (27.-29. septembra 2001) u Beču je u organizaciji Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Institut für Osteuropäische Geschichte i Historischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften održan skup posvećen razvoju postkomunističkih historiografija, na kojem je bilo govora i o razvoju historiografija na prostoru bivše Jugoslavije.⁴ Nakon toga je u Mostaru 24-26. oktobra 2003. održan skup u organizaciji Friedrich Naumann Stiftung o razvoju historiografije u BiH od 1990. do 2003. godine.⁵ Konačno, u Grazu je završen znanstveni projekt i objavljen veliki zbornik o historiografiji u Jugoistočnoj Evropi nakon socijalizma, kojega je uredio Ulf Brunnbauer, a autor teksta o historiografiji u Bosni i Hercegovini je Christian Promitzer.⁶

Na svim ovim skupovima okupili su se historičari sa širih prostora Jugoistočne Evrope, ali i drugih dijelova Evrope i svijeta (SAD). Nas ovdje, ipak, više zanima stanje historiografije u BiH, o čemu je, naravno, na svim tim mjestima bilo itekako puno govora. Očito je da je Bosna i Hercegovina tokom posljednje decenije bila predmet brojnih historiografskih rasprava, jer je bosanskohercegovačka povijest postala tema evropske i svjetske povijesti, ali je još uvijek ostalo jako puno posla i jako puno neistraženih tema u bosanskoj prošlosti. Tu dolazimo do jednog od ključnih pitanja u našoj historiografiji: slaba kadrovska situacija, koja se pokazuje još očitijom zbog gotovo nevjerovatne usitnjenosti naših institucija, zatvorenosti u uske institucionalne okvire i neshvatljivog stupnja netolerantnosti. Postoji

¹ *Prilozi*, Sarajevo: Institut za istoriju, br. 29, 2000.

² *Savjetovanje o istoriografiji Bosne i Hercegovine (1945.-1982.)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti BiH, Posebna izdanja, XCII/25, 1990.

³ *Istorijska nauka o Bosni i Hercegovini u razdoblju 1990-2000. godine*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2003.

⁴ *Österreichische Osthefte*. Wien: Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, Jahrgang 44, 2002. Dževad Juzbašić, koji je govorio o historiografiji u Bosni i Hercegovini, svoj referat je objavio i u *Prilozima*, Sarajevo: Institut za istoriju, br. 31, 2002.

⁵ *Naučni skup: Historiografija u Bosni i Hercegovini od 1990. do 2003. godine*. Sarajevo: Friedrich Naumann Stiftung, 2003.

⁶ *(Re)Writing History: Historiography in Southeast Europe after Socialism*, Bd. 4, 2004, 384 str.

nekoliko večih i kadrovski bolje stojećih historiografskih institucija, među kojima se posebno ističu *Institut za istoriju* u Sarajevu i *Odsjek za historiju* Filozofskog fakulteta u Sarajevu. *Orijentalni institut* u Sarajevu u posljednje vrijeme se više orijentirao na orijentalnu književnost nego na osmansku historiju, mada i tamo postoji nekoliko historičara mlađe i srednje generacije koji u historiografskom smislu tek treba da dokažu svoju stručnost. Osim toga, u Bosni i Hercegovini postoji još nekoliko institucija koje bi u historiografskom smislu htjele zauzeti značajniju poziciju, ali su još uvijek dosta daleko od tog cilja (Odsjek za istoriju na Filozofskom fakultetu u Tuzli i Odsjek za istoriju na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci kadrovski su još uvijek ovisni o Sarajevu, Beogradu i Novom Sadu; najteže je shvatljiva velika pocijepanost u Mostaru, gdje postoje "Univerzitet" i "Sveučilište", dva Arhiva, dva različita časopisa istoga imena i numeracije, ali bez gotovo ikakve međusobne suradnje, i tako dalje).

Jedan je američki historičar dobro uočio kako je historija "prozor da se vide prošli događaji, ali i ogledalo na kojem se odražava i vidi suvremeni identitet". Stoga je bavljenje historijom oduvijek značilo i određeni rizik podlijevanja suvremenim političkim i društvenim kretanjima i mogućnost da ona više bude "ogledalo" suvremenosti nego "prozor" u prošlost. Historiografija u Bosni i Hercegovini tijekom svoga razvoja je bila nekad "ogledalo" nekad "prozor", ali uvijek samo skup radova različite znanstvene vrijednosti, bez mogućnosti da se danas prepoznaju bilo kadrovski bilo metodološki i tematski izgrađeni historiografski pravci koji bi se mogli okarakterizirati kao specifičnost historiografskih djela na ovome prostoru. Zbog toga je važno definiranje pojma *bosanskohercegovačka historiografija* i šta valja podrazumijevati kada se o tome govori. Sasvim je umjesno pitanje da li postoji bosanskohercegovačka historiografija kao jedan metodološki sistem, ili se, pak, radi isključivo o historiografskim djelima koja su ovdje nastajala, a koja su, dobrim dijelom, tematski i metodološki više pripadala susjednim historiografskim pravcima i "školama" nego što su činila neku "bosanskohercegovačku školu". Ovdje nijedan historičar, osim donekle dr. Ferdo Hauptmann, ne računajući Milorada Ekmečića koji je skupa sa svojim sljedbenicima pripadnik srpske a ne "bosanskohercegovačke historiografske škole", nije ostavio iza sebe znanstveni trag po kojemu bi kročile naredne generacije historičara. Ni danas u Bosni i Hercegovini nemamo nijedno istaknuto znanstveno historiografsko ime oko kojega bi se okupili mladi historičari tragajući za vlastitim historiografskim identitetom. Ne zato što ne postoje istaknuti historičari, nego zbog teško shvatljive nespremnosti da okupljaju mlade historičare na zajedničkim projektima. U hrvatskoj se historiografiji, primjerice, mogu vrlo lahko identificirati historičari na čije je znanstveno formiranje presudno utjecala profesorica Mirjana Gross, jednako kao što je posve prepoznatljiv utjecaj profesora Andreja Mitrovića na značajan krug srpskih historičara, koji se ne samo metodološki nego čak institucionalno uobličavaju kao zasebni historiografski pravac. Kod nas to iz različitih razloga zasad nije moguće, i vjerovatno neće biti moguće sve dok se ne dese značajnije kadrovske promjene u glavnim historiografskim središtima u Bosni i Hercegovini.

U takvim općim okvirima, u kojima se već dugo vremena nalazi historiografska znanost u nas, nije uvijek jasno šta se doista podrazumijeva pod pojmom "bosanskohercegovačka historiografija". Jedna struja zagovornika bosanskohercego-

vačke historiografije smatra da pod tim pojmom treba smatrati onu historiografiju koja se svodi na kritiku zasebnih "nacionalnih historiografija" u Bosni i Hercegovini, ne vodeći računa o metodološko-tematskom aspektu sadržaja "bosanskohercegovačke historiografije". Međutim, često su nastojanja ove struje zagovornika bosanskohercegovačke historiografije veoma kontradiktorna. Tako se, primjerice, neki historičari iz ovoga kruga "zabrinuto" žale kako još nema pravog Bošnjaka koji se bavi srednjim vijekom s kojim bi se mogao voditi dijalog. Kao da je u znanosti potreban dijalog nacija, a ne znanstvenika! Takvu zabrinutost u najvećoj mjeri izražavaju politizirani historičari koji se zalažu za depolitizaciju historiografije! Osim toga, iz ovog kruga historičara sve više se osjeća jedna napadno uočljiva tendencija identificiranja pojedinih znanstveno slabo utemeljenih, nacionalno-romantičarski obojenih ili publicistički usmjerenih djela sa pojedinim nacionalnim historiografijama. Mada u kritikama tih djela dokazuju kako se ne radi o ozbiljnim historiografskim ostvarenjima, oni ipak ta ostvarenja bez imalo ograda tretiraju kao nacionalne historiografije. Nešto što ni u kom slučaju ne može biti tretirano kao historiografsko ostvarenje ne može biti niti mjerilo historiografskog dostignuća, pri čemu je uopće nevažno da li je u pitanju bosanskohercegovačka ili pojedina nacionalna historiografija.

To, ipak, samo pokazuje koliko je u nas historiografska znanost danas politizirana i pod utjecajem suvremenih društvenih kretanja, te kako se u historiografskim radovima i javnim nastupima historičara veoma lahko raspoznaju njihova nacionalna ili politička uvjerenja. Zalaganje za bosanskohercegovačku historiografiju podrazumijeva prije svega metodološki i tematski razvoj historiografskih istraživanja, uključujući i teme iz nacionalne povijesti uz nužne kontekstualizacije predmeta istraživanja. Za budućnost bosanskohercegovačke historiografije pogrešno bi bilo zanemarivati teme iz nacionalne povijesti, ali one ne mogu biti jedini predmet istraživanja, jer bi to u našim uvjetima nužno značilo dalju politizaciju historijske znanosti, s čime mi već imamo dovoljno iskustva. U tom smislu želim istaknuti kako su Tomislav Išek, Ibrahim Kemura i Božo Madžar svojim knjigama posvećenim povijesti nacionalnih kulturnih društava (Napretka, Narodne Uzdance i Prosvjete), pokazali kako su važne te teme, i kako se teme koje su i nacionalne ne samo mogu nego i moraju znanstveno proučavati. Opet je zanimljivo da su sve te knjige nastale kao projekti u Institutu za istoriju u Sarajevu, dok su izdavači bili, uz Institut i druge institucije (Hrvatsko kulturno društvo Napredak i Bošnjački institut, u slučaju knjiga o povijesti "Napretka" i "Narodne uzdanice", dok je knjigu o "Prosvjeti" objavila ANU Republike Srpske u Banjoj Luci).

Politizacija historijske znanosti se može objasniti predmetom historijskih istraživanja, jer je historija i politička znanost. Problem, međutim, nastaje onoga trenutka kada politika presudno utječe ne samo na predmet historijskog istraživanja nego unaprijed definira rezultate tih istraživanja. Historiografija u BiH je dugo vremena opterećena tim problemom. Ako pogledamo samo razvoj historiografije nakon Drugoga svjetskog rata lahko ćemo uočiti sve te slabosti kojima je bila podložna: od historiografije se u najvećoj mjeri očekivala tapija za uspostavljene političke odnose u društvu, pa su zbog toga istraživanja, shodno shemi o "čitavoj povijesti kao povijesti klasnih sukoba", uglavnom, fokusirana na klasne odnose i povijest radničke klase i radničkog pokreta. Naravno, i u tom su razdoblju na-

stajala ozbiljna historiografska djela, čiji autori nisu podlijegali trenutačnim političkim potrebama i zahtjevima, ali je njihov broj bio manji i utjecaj znatno slabiji u usporedbi sa "angažiranim historiografskim djelima".

Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina XX stoljeća krupne društvene promjene odrazile su se i na razvoj historijske znanosti u Bosni i Hercegovini, budući da su se istraživanja sada fokusirala na one povijesne probleme koji su dotad marginalno istraživani. Problem je u tome što u metodološkome smislu nije napravljen značajniji iskorak, jer se umjesto klasnih odnosa čitava povijest svodila na povijest nacionalnih odnosa, što je nužno vodilo svođenju historiografije na poligon za ispoljavanje suvremenih političkih strasti.

Karakteristika historiografije u BiH danas je pocijepanost i usitnjenost znanstvenih institucija (niz malih fakulteta na kojima se poučava historija, ali te institucije sve više zanemaruju znanstveno-istraživački rad), a znakovita je i usitnjenost istraživačkih projekata. Mi sve više imamo rasprave i monografije o pojedinim problemima ograničenim na manja vremenska razdoblja, ali bez većih sinteza, što će se pokazati lošim za vrazvoj bosanskohercegovačke historiografije. *Historija Bošnjaka* i *Sto godina muslimanske politike*, više su izuzeci nego pravilo. Neki, pak, sintetički pokušaji toliko su opterećeni mitskim iskazima da se nikako ne mogu dovesti u vezu sa ozbiljnom kritičkom historiografijom. Ipak, i ovi neuspjeli pokušaji imaju svoje mjesto u bosanskohercegovačkoj historiografiji, ako ni zbog čega drugog a ono zbog primjera koje ne treba slijediti.

Moj kolega iz Banje Luke, Boro Bronza, nešto opširnije će govoriti o historiografskoj produkciji u BiH o razdoblju između dva svjetska rata, a koleginja Vera Katz o historiografiji o vremenu poslije Drugoga svjetskog rata. Ja neću govoriti o pojedinim naslovima, ali bih, ipak, samo spomenuo nekoliko knjiga koje odražavaju stanje duha u bosanskohercegovačkoj historiografiji. *Istorija SKBiH* u dva toma, koja se pojavila 1990, značajna je zbog vremena nastanka: Bila je to prva historija ove Partije u BiH, nastala u vrijeme kada se Partija raspala.⁷ Knjiga, uglavnom, sadrži preciznu faktografiju, ali i mjestimično dobre uvide u razne aspekte socijalne historije BiH. Tu je, ipak, značajnija knjiga Iljasa Hadžibegovića o bosanskohercegovačkim gradovima na razmeđu 19. i 20. stoljeća, koja se pojavila 1991, neposredno uoči rata.⁸

Početak rata historiografska produkcija u BiH dijeli sudbinu vremena: dobrim dijelom se politizira, ali na drugoj strani postoje i historiografski centri koji zadržavaju dignitet historijske znanosti i ne podliježu nacionalističkoj propagandi. Tu mislim, prije svega, na Institut za istoriju u Sarajevu, koji sa nekoliko zapaženih izdanja i projekata uspijeva održati historijsku nauku na zavidnoj razini. Table u hodnicima trošne zgrade u Alipašinoj ulici, na kojima je pisalo "Molimo tišinu" zvučale su nestvarno u gradu u kojem je sve odjekivalo od topovskih granata, ali su istodobno odavale mjesto naučnoga rada, ma kako to izgledalo nestvarno u to vrijeme.⁹ Knjiga "Bosna i Hercegovina od najstarijih

⁷ *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, 1-2. Sarajevo: Institut za istoriju, NIŠRO Oslobođenje, 1990.

⁸ Iljas Hažibegović: *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*. Sarajevo: GIK OKO, 1991; Popravljeni i dopunjeno izdanje objavio je Institut za istoriju, Sarajevo 2004.

⁹ Američki historičar Robert J. Donia, koji je tokom rata nekoliko puta posjetio Institut za istoriju, u jednom tekstu je skrenuo pažnju na ovu gotovo nestvarnu situaciju na koju upućuje table u hodnicima zgrade, koje nagovještavaju "samostansku tišinu" u uvjetima užasne grmljavine topove

vremena do kraja Drugog svjetskog rata", koja je nastala u ovom Institutu, ali se nije pojavila u njegovom

izdanju iz finansijskih razloga, sigurno je najbolji pregled bosanskohercegovačke historije, bez obzira na neke kritike koje su se pojavile nakon rata.¹⁰

Nekoliko sintetičkih djela su obilježila historiografiju BiH u ovom vremenu. Prije svega tu je *Historija Bošnjaka* čiji je autor dr. Mustafa Imamović.¹¹ Knjiga je u samom startu izazvala kontraverzna tumačenja, u početku je bilo više javnih pohvala nego ozbiljnijih znanstvenih kritika, koje su se pojavile tek nekoliko godina nakon izlaska knjige iz štampe. Kritički napisi, na žalost, nisu uspjeli prerasti u značajniju znanstvenu polemiku, toliko potrebnu našoj historiografiji. Sama knjiga je dosad najbolja sinteza historije Bošnjaka, pa zbog svoga sintetičkoga karaktera sadrži i niz nedovoljno objašnjenih detalja ili čak krivo interpretiranih procesa. Međutim, u sintezama i nisu presudni detalji nego cjelina i osnovna ideja. Najveća je vrijednost ove knjige u kvalitetnoj sintezi bošnjačke povijesti, a osnovni je nedostatak izostanak ozbiljnijeg pogleda na bošnjačku povijest u drugoj polovici 20. stoljeća. Posljednji je ozbiljnu kritiku pojedinih stavova iz ove knjige napisao mladi historičar iz Osla, Jon Kvaerne, i objavio je u knjizi *Historijski mitovi na Balkanu*, koju je nedavno objavio Insitut za istoriju u Sarajevu.

Četiri godine nakon Imamovićeve *Historije* pojavila se knjiga Mehmedalije Bojića sličnoga naslova, ali metodološki i tematski posve različitoga sadržaja.¹² U historiografskim krugovima znanstvena vrijednost rukopisa ove knjige je osporavana, a nakon objavljivanja njezina se prisutnost najčešće prešućuje. Mada je naslov knjige pretenciozan, nepravedno je prešućivanje njezina sadržaja. Knjiga se fokusira na prethistoriju rata 1992-1995. godine, i to je njen najznačajniji dio, dok su ostala poglavlja manje uspješno realizirana. U svakom slučaju, ova je knjiga upozorenje historičarima da je potrebno sa više znanstvene hrabrosti upustiti se u proučavanje bosanske povijesti druge polovice 20. stoljeća, osobito razdoblja posljednje dvije decenije 20. stoljeća.¹³

svugdje po Sarajevu.

¹⁰ *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*. Sarajevo: Štab Vrhovne komande Armije BiH, 1994; drugo prošireno izdanje izašlo 1996. u izdanju Bosanskog kulturnog centra u Sarajevu. Kritički osvrti na ovu knjigu uglavnom su se odnosili na starija razdoblja, dok je jedino Jure Krišto imao određene primjedbe na to kako je prikazana historija BiH u razdoblju Drugoga svjetskog rata (Vidi: Jure Krišto: *Sukob simbola : politika, vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2001). Ova knjiga predstavlja osnovu za *Historiju Bosne i Hercegovine*, koja se završava u Institutu za istoriju u Sarajevu. Nova knjiga, koja će predstavljati prvu cjelovitu historiju Bosne i Hercegovine nastalu iz pera domaćih autora, obuhvatit će period sve do kraja 2004. godine i trebala bi se pojaviti iz štampe do kraja 2005. godine. Već je ugovoreno njeno prevođenje na ruski jezik.

¹¹ Mustafa Imamović: *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: BZK Preporod, 1997. Knjiga je doživjela dva izdanja, ugovoreno je i treće, i dosad je prodato oko 20.000 primjeraka, što za naše tržište knjiga predstavlja fantastičan broj.

¹² Mehmedalija Bojić: *Historija Bosne i Bošnjaka (VII-XX vijek)*. Sarajevo: TDK Šahinpašić, 2001. Knjiga je nekoliko godina ("bezmalno desetljeće") stajala u rukopisu, što znači da je završena prije Imamovićeve knjige.

¹³ Š. Filandra je u svojoj knjizi o bošnjačkoj politici XX. stoljeća obradio samo jedan aspekt bošnjačke povijesti, dok je H. Kamberović analizirao razvoj bosanskoga društva samo nekoliko poratnih godina (Šaćir Filandra: *Bošnjačka politika u XX stoljeću*. Sarajevo: Sejtarija, 1998; Husnija Kamberović: *Prema modernom društvu : Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953*. Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2000).

Monografija dr. Dževada Juzbašića o nacionalno-političkim odnosima u Bosansko-saboru pred Prvi svjetski rat plod je višegodišnjega istraživačkoga rada u Institutu za istoriju u Sarajevu i predstavlja značajno ostvarenje naše historiografije u posljednjoj deceniji 20. stoljeća o bosanskoj povijesti u vremenu austrougarske vladavine.¹⁴ Knjiga do u detalje prati sve promjene političkih odnosa u Bosansko-saboru i stvaranje različitih političkih koalicija, pri čemu uvijek traga za uzrocima i motivima stvaranja koalicija, uz osobito fokusiranje na jezičko i agrarno pitanje kao dva najznačajnija problema koja su presudno utjecala razvoj političkih odnosa u Bosni i Hercegovini uoči Prvoga svjetskog rata. Ono što karakterizira ovu Juzbašićevu knjigu je njegov iskorak u pravcu analize odraza političkih zbivanja u Saboru na općepolitičko stanje u Bosni, što nije dominiralo u njegovome dosadašnjem znanstvenom opusu. On, također, detaljno prati utjecaj promjena u bosanskome susjedstvu na politička zbivanja u Bosni, mada se čini da nije dovoljno istaknut utjecaj stradanja muslimana u Sandžaku tijekom Prvoga svjetskog rata na veoma izražen politički zaokret Bošnjaka u Bosni prema Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Osim ove knjige, Dževad Juzbašić je objavio još jednu knjigu,¹⁵ ali ona predstavlja zbirku njegovih ranije već objavljenih članaka i sukus ukupnog znanstvenog rada.

Knjiga akademika Envera Redžića o Bosni i Hercegovini u Drugom svjetskom ratu predstavlja prvi cjelovit i objektivan pregled procesa i zbivanja u razdoblju koji su do pojave ove knjige najčešće promatrani u crno-bijelom okviru, bez brojnih nijansi i finesa neophodnih za razumijevanje ovoga razdoblja bosanske povijesti.¹⁶ Redžić je stanje u Bosni promatrao na temelju izvorne arhivske građe nastale u krugu pet najznačajnijih faktora na bosanskoj sceni u ratnome razdoblju (njemački i talijanski dokumenti, dokumenti NDH, dokumenti četničkoga pokreta, dokumentacija muslimanske građanske politike i dokumenti nastali u okviru NOP), pri čemu je svaki od ovih segmenata promatrao "iznutra", odnosno na temelju dokumentacije koju je svaki od ovih faktora ostavljao iza sebe.

Izrazito polemičnom knjigom o muslimanskoj politici u kotroverzama historijske znanosti Enver Redžić je otvorio novu stranicu u razvoju naše historiografije.¹⁷ Redžić izrazito kritički izlaže različite historiografske stavove o temeljnim procesima razvoja Bosne i bošnjaštva, pri čemu osobito snažno i otvoreno polemizira sa onom historiografijom koja se sredinom 20. stoljeća pojavljivala kao važan segment nacionalnoga samorazumijevanja "Muslimana". Redžićevi stavovi o bošnjaštvu i događanjima u posljednjoj deceniji 20. stoljeća tek će morati proći provjeru zasnovanu na vjerodostojnom i autentičnom izvornom materijalu. Najznačajniji je polemički diskurs ove knjige, a bez ozbiljne i temeljite polemike ne može na ovim prostorima izrasti ozbiljna historiografija.

¹⁴ Dževad Juzbašić: *Nacionalno-politički odnosi u Bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910-1914)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1999, (Djela, knjiga LXXIII, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 42).

¹⁵ Dževad Juzbašić: *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti BiH, 2002.

¹⁶ Enver Redžić: *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*. Sarajevo, GIK OKO, 1998. Prijevod na engleskome jeziku uskoro bi se trebao pojaviti u Londonu.

¹⁷ Enver Redžić: *Sto godina muslimanske politike u teza i kontroverzama historijske nauke. Geneza ideje bosanske, bošnjačke nacije*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosni i Hercegovine i Institut za istoriju, 2000.

Knjiga Husnije Kamberovića o zemljišnim posjedima begovske zemljoposjedničke aristokracije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće je jedna od rijetkih knjiga u našoj historiografiji posljednjih decenija koja se ne fokusira na politička nego više socijalna pitanja, mada su određena politička pitanja morala biti predmet analize.¹⁸ Međutim, u fokusu istraživanja u ovoj knjizi su zemljišni posjedi bošnjačke elite.

Osim ovih knjiga koje obilježavaju našu historiografiju posljednjih desetak godina, postoji nekoliko naslova koji su se pojavili kao univerzitetski udžbenici, ali se njihov utjecaj na našu historiografiju nikako ne smije zanemariti. Tako je, na primjer, univerzitetski udžbenik o državno-pravnom razvoju BiH, koji je namijenjen studentima prava na Pravnom fakultetu u Sarajevu, značajan ne samo zbog toga što presudno utječe na histriografsku spoznaju znatne populacije bosanskohercegovačkog intelektualnoga kruga, nego i zbog toga što se, barem zasad, pojavljuje kao nadopuna za nepostojeću knjigu "Historija Bosne i Hercegovine".¹⁹

Postoji izvjestan broj knjiga koje nisu izvorno nastale u krugu naše historiografije, ali su njihovi autori svim svojim nitima vezani za Bosnu (od porijekla do tema koja obrađuju), a njihova djela su se kod nas pojavila tek u prijevodima. Tu, prije svega, mislim na nekoliko knjiga Srećka M. Džaje, koje imaju značajan utjecaj na razvoj historiografije u Bosni i Hercegovini.²⁰ Njegove knjige u cijelosti se mogu smatrati dijelom naše historiografske produkcije.

Karakteristika historiografske produkcije u BiH je uglavnom ne postojanje novih istraživačkih modela (oral history je od strane utjecajnih historičara još uvijek proskribirana na ovim prostorima), odsustvo istraživanja tema koje se u nekih drugim historiografijama već dobro obrađuju (povijest svakodnevnoga života, žensko pitanje i slično).

Ipak, danas je došlo vrijeme da se stanje u našoj historiografiji pomjeri u pravcu prihvatanja novih istraživačkih pitanja i novih istraživačkih modela, uz intenzivniju suradnju pojedinih historiografskih centara unutar Bosne i Hercegovine putem projekata koji će voditi međusobnom upoznavanju i boljem razumijevanju prije svega mlađe generacije historičara, neopterećene nacionalnim, ideološkim ili drugim predrasudama. Traganje za povijesnom istinom treba biti naš jedini cilj.

¹⁸ Husnija Kamberović: *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918.* Sarajevo-Zagreb: Institut za istoriju u Sarajevu, Hrvatski institut za povijest u Zagrebu, 2003.

¹⁹ Mustafa Imamović: *Historija države i prava Bosne i Hercegovine.* Sarajevo : Magistrat, 2003.

²⁰ Srećko Džaja je sredinom 2003. postao i dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Od njegovih knjiga koje su se pojavile u posljednjih desetak godina spominjem *Bosnien-Herzegowina in der österreichisch-ungarischen Epoche (1878-1918) : die Intelligentsia zwischen Tradition und Ideologie.* München: R. Oldenbourg Verlag, 1994. (Südosteuropäische Arbeiten 93.). Hrvatsko izdanje pod naslovom *Bosna i Hercegovina u austrougarskom razdoblju (1878-1918) : inteligencija između tradicije i ideologije,* Mostar-Zagreb: ZIRAL, 2002, te posebno na knjigu *Die politische Realität des Jugoslawismus (1918-1991) : mit besonderer Berücksichtigung Bosnien-Herzegowinas.* München: R. Oldenborug Verlag, 2002.

 Husnija Kamberović

 STANJE ZGODOVINOPISJA V BOSNI IN HERCEGOVINI

 P o v z e t e k

Čprav je zgodovinarje v Bosni in Hercegovini šlo v svojem razvoju skozi razne etape, je vedno ostalo le nek skupek del različnega znanstvenega pomena, brez možnosti, da bi bilo danes v njem mogoče prepoznati kadrovske, metodološke ali tematsko dodelane zgodovinske usmeritve, ki bi jih mogli označiti kot za te kraje specifična zgodovinska dela. Zaradi tega je pomembno opredeliti pojem *bosensko-hercegovega zgodovinarja*, se pravi natančno opredeliti, kaj naj bi pod tem pojmom razumeli. Ena skupina zgodovinarjev meni, da je pod pojmom *bosensko-hercegovega zgodovinarja* treba razumeti zgodovinarje, ki se omejuje na kritiko zasebnih "etničnih zgodovinarjev", ne da bi upoštevalo metodološko-tematski vidik vsebine "bosensko-hercegovega zgodovinarja". Vendar pa prizadevanje za bosensko-hercegovega zgodovinarja predpostavlja predvsem metodološki in tematski razvoj zgodovinskega raziskav, vključno s narodno-zgodovinskimi temami in ob nujni kontekstualizaciji predmetov raziskave. Zanemarjanje tem iz narodne zgodovine bi bilo napačno in škodljivo za prihodnost bosensko-hercegovega zgodovinarja, vendar le-te ne morejo biti edini predmet raziskav, ker bi to v naših razmerah nujno pomenilo nadaljno politiziranje zgodovinske vede, s čimer imamo že dovolj izkušenj.

Ko govorimo o zgodovinarju in zgodovini Bosne in Hercegovine od srede 19. do konca 20. stoletja, je še posebej pomembnih nekaj del, ki so nastala med letoma 1991 in 2003. To so predvsem knjige Iljasa Hadžibegovića, Tomislava Iška, Ibrahima Kemure, Boža Madžara, Mehmedalije Bojića, Mustafe Imamovića, Enverja Radžića, Husnije Kamberovića i Srečka Džaja. Vsaka izmed navedenih knjig na svoj način utira smeri nadaljnjemu razvoju zgodovinarja v tej deželi.

 THE STATE OF HISTORIOGRAPHY IN BOSNIA HERZEGOVINA

 S u m m a r y

Although historiography in Bosnia Herzegovina went through several phases in its development, it has nevertheless always remained only a collection of works of varied scientific value, without any possibility of recognising in it today personally, methodologically or thematically elaborated historiographic orientations which could be described as historiographic works specific to these lands. Therefore, it is of essence to define the concept of Bosnian Herzegovian historiography, i.e. give an exact definition of what is meant by it. According to one group of historiographers, the concept of Bosnian Herzegovian historiography should be interpreted as a historiography which is limited to the criticism of individual "ethnic historiographies", without taking into account the methodological and thematic aspect of the contents of »Bosnian Herzegovian historiography«. However, any efforts to arrive at Bosnian Herzegovian historiography presuppose, above all, a methodological and thematic development of historiographic research which includes topics from national history and an obligatory contextualising of the research objects. While neglecting the themes from national history would be wrong and detrimental to the future of Bosnian Herzegovian historiography, these cannot be a sole object of research, given that, in our circumstances, this would lead to further politisation of historiographic science, with which we have had sufficient experience.

When speaking about the historiography and the history of Bosnia Herzegovina from the second half of the nineteenth century to the end of the twentieth century, several works of particular importance, written between 1991 and 2003 should be mentioned. Among these are books by Mustafa Imamović, Mehmedalija Bojić, Dževad Juzbašić, Enver Radžić, Iljas Hadžibegović, Husnija Kamberović and Srečko Džaja. Each of these books, in one way or another, opens new directions for further development of historiography in this country.

prazna